

**Малетова О. С.,**  
*доктор юридичних наук, доцент,  
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства  
Сумського державного університету  
<https://orcid.org/0000-0002-2288-1393>*

**Скоблик М. О.,**  
*студентка III курсу  
Навчально-наукового інституту права  
Сумського державного університету  
<https://orcid.org/0009-0005-5089-9047>*

## **ПІДСУДНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ**

### **JURISDICTION IN CRIMINAL PROCEEDINGS: CONCEPT, TYPES, AND SIGNIFICANCE**

Стаття присвячена комплексному дослідженню інституту підсудності у кримінальному процесі України як фундаментальної складової забезпечення справедливого правосуддя та реалізації конституційного права особи на розгляд справи компетентним судом. Проаналізовано доктринальні підходи до визначення поняття підсудності, зокрема концепції, що розглядають підсудність через сукупність юридичних ознак кримінального провадження, через повноваження судових інстанцій або через визначення складу суду. Обґрунтовано, що відсутність чіткого легального визначення підсудності у Кримінальному процесуальному кодексі України породжує неоднозначність доктринальних інтерпретацій та суперечності у правозастосовній практиці. Досліджено функціональне призначення інституту підсудності, що полягає у гарантуванні справедливого судочинства, реалізації принципів правової держави, забезпеченні структурної організації судової системи та захисті процесуальних прав учасників кримінального провадження. Детально розглянуто види підсудності, передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством України, зокрема територіальну підсудність, що визначається місцем вчинення кримінального правопорушення, інстанційну підсудність, яка встановлює ієрархічний розподіл компетенції між судами різних інстанцій, та підсудність за зв'язком кримінальних проваджень, що передбачає можливість об'єднання декількох проваджень для підвищення процесуальної ефективності. Проаналізовано процесуальні гарантії права на розгляд кримінального провадження компетентним судом, включаючи незалежність і неупередженість суду, публічність судових засідань, розгляд у розумні строки, принцип рівності учасників провадження. Досліджено механізм передачі кримінальних проваджень на розгляд судами вищого рівня відповідно до статей 434-1 та 434-2 КПК України, включаючи підстави для передачі справи у випадках необхідності відступу від попередніх висновків щодо застосування норм права або вирішення виключних правових питань. Сформульовано висновки щодо необхідності вдосконалення законодавчого регулювання інституту підсудності для забезпечення правової визначеності та ефективності кримінального судочинства.

**Ключові слова:** *кримінальне провадження, територіальна підсудність, інстанційна підсудність, компетентний суд, справедливе правосуддя.*

The article is devoted to a comprehensive study of the institution of jurisdiction in the criminal procedure of Ukraine as a fundamental component of ensuring fair justice and realizing the constitutional right of an individual to have their case heard by a competent court. It analyses doctrinal approaches to defining the concept of jurisdiction, including those that conceptualize it through a set of legal characteristics of criminal proceedings, through the powers of judicial instances, or through the composition of the court.

It is argued that the absence of a clear legal definition of jurisdiction in the Criminal Procedure Code of Ukraine gives rise to ambiguity in doctrinal interpretations and contradictions in judicial practice. The functional purpose of the institution of jurisdiction is explored, emphasizing its role in guaranteeing fair trial, upholding the principles of the rule of law, ensuring the structural organization of the judicial system, and protecting the procedural rights of participants in criminal proceedings.

The article provides a detailed examination of the types of jurisdictions established by the current criminal procedural legislation of Ukraine, including territorial jurisdiction, determined by the place of the criminal offense; instance juris-

diction, which establishes the hierarchical distribution of competence among courts of different instances; and jurisdiction by connection of criminal proceedings, which allows the consolidation of several proceedings to increase procedural efficiency.

Procedural guarantees of the right to have a criminal case heard by a competent court are analysed, including judicial independence and impartiality, publicity of hearings, reasonable time limits, and the principle of equality of parties. The mechanism for transferring criminal proceedings to higher-level courts under Articles 434-1 and 434-2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is examined, including the grounds for such transfer in cases requiring deviation from previous interpretations of legal norms or the resolution of exceptional legal issues.

The study concludes with recommendations for improving the legislative regulation of the institution of jurisdiction to ensure legal certainty and enhance the efficiency of criminal justice.

**Key words:** *criminal proceedings, territorial jurisdiction, instance jurisdiction, competent court, fair justice.*

**Постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Визначення підсудності у кримінальних справах становить один із ключових аспектів забезпечення законності та справедливості кримінального судочинства, проте супроводжується низкою суперечливих та дискусійних питань, що потребують поглибленого наукового осмислення. Передусім варто зазначити про неоднозначність законодавчого трактування самого терміну «підсудність», що спричиняє різноспрямовані інтерпретації у судовій практиці та породжує проблеми розмежування між територіальною, предметною та іншими видами підсудності. Відсутність чіткого легального визначення цього процесуального інституту в Кримінальному процесуальному кодексі України створює простір для суб'єктивного тлумачення відповідних норм, що може призводити до порушення процесуальних гарантій учасників кримінального провадження та підриву довіри до судової системи загалом.

Таким чином, наукова дискусія щодо інституту підсудності має концентруватися на систематизації відповідних положень кримінального процесуального законодавства, усуненні існуючих суперечностей та прогалин, а також на розробленні ефективних механізмів вирішення колізій між різними видами підсудності з урахуванням міжнародних стандартів справедливого судочинства та вимог правової визначеності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичні та практичні аспекти інституту підсудності у кримінальному процесі досліджувалися у працях В. Маляренка, Ю. Аленіна, М. Михеєнка, В. Нора, В. Шибіка,

В. Пожара, С. Оверчука, О. Михайленка, В. Гончаренка, Л. Брич та інших провідних вітчизняних процесуалістів, проте відсутність

єдиного доктринального підходу до розуміння сутності цього процесуального явища зумовлює актуальність подальших наукових розвідок. Попри значний масив наукових праць, присвячених окремим аспектам підсудності, залишаються недостатньо дослідженими питання законодавчого визначення поняття «місце вчинення злочину» як критерію встановлення територіальної підсудності, механізми вирішення колізій між різними видами підсудності у контексті функціонування спеціалізованих судів, процесуальні гарантії прав учасників провадження при передачі кримінальних справ на розгляд судами вищого рівня, а також практичні проблеми визначення підсудності. Зважаючи на це питання, порушенні у цій статті є нагальними та актуальними.

**Метою дослідження** є комплексний аналіз інституту підсудності у кримінальному процесі України, зокрема дослідження доктринальних підходів до визначення поняття підсудності, класифікації її видів, виявлення проблемних аспектів законодавчого регулювання та правозастосовної практики.

**Виклад основного матеріалу.** Підсудність у кримінальному процесі становить один із фундаментальних інститутів кримінального процесуального права, що забезпечує науково обґрунтований розподіл кримінальних проваджень між судами різних ланок судової системи та всередині одного рівня судової ієрархії. Функціональне призначення інституту підсудності полягає у гарантуванні справедливого судочинства та дотриманні конституційних принципів правової держави через визначення компетентного суду для розгляду конкретної кримінальної справи. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює систему загальних засад кримінального провадження, серед яких верховенство

права (ст. 8), законність (ст. 9), рівність перед законом та судом (ст. 10), а також доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень (ст. 21) [1], що створює нормативну основу для функціонування процесуального інституту підсудності. Саме через механізм підсудності реалізується конституційне право особи на розгляд її справи компетентним, незалежним і неупередженим судом, встановленим законом, що кореспондує з міжнародними стандартами справедливого судочинства, закріпленими, зокрема, у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [2].

Актуальність наукового дослідження поняття підсудності обумовлюється не лише фундаментальним значенням цього інституту для забезпечення належного здійснення правосуддя, але й відсутністю чіткого легального визначення на законодавчому рівні [3, с. 27], що породжує неоднозначність доктринальних інтерпретацій та суперечності у правозастосовній практиці. У науці кримінального процесуального права склалися різні підходи до розуміння сутності підсудності, що свідчить про складність та багатоаспектність цього процесуального явища. Представники першого підходу, зокрема Ю. Аленін [4, с. 551–552] та М. Міхеєнко [5, с. 308], визначають підсудність через сукупність юридичних ознак кримінального провадження, на підставі яких закон встановлює суд, уповноважений його розглядати. Водночас ця концепція викликає обґрунтовані сумніви, оскільки зміни в законодавстві можуть змінювати підсудність тих самих за юридичними характеристиками проваджень, що свідчить про залежність підсудності не стільки від ознак самої справи, скільки від волі законодавця, який визначає компетенцію судів. Основним нормативним регулятором підсудності виступає Кримінальний процесуальний кодекс України, що встановлює диференційовані правила визначення компетентного суду залежно від характеру кримінального провадження та інших юридично значущих обставин.

Альтернативну позицію репрезентує Л. Гусєв [6, с. 9], який розглядає підсудність крізь призму повноважень судових інстанцій, по суті ототожнюючи це поняття з юридичною категорією «компетенція». Такий підхід видається методологічно виваженим, оскільки дозволяє

коректно визначити підсудність через співвіднесення юридичних характеристик кримінального провадження з процесуальними можливостями та повноваженнями конкретного суду, що відповідає загальнотеоретичному розумінню компетенції як єдності предметів відання та повноважень суб'єкта владних відносин.

Водночас третя група процесуалістів, зокрема С. Оверчук [7, с. 24], включає до характеристик підсудності визначення складу суду, який має розглядати конкретне кримінальне провадження. Проте ця позиція видається дискусійною з огляду на те, що логічна послідовність процесуальних дій передбачає спочатку визначення підсудності кримінального провадження конкретному суду, а лише потім – формування складу суду для його розгляду. Процесуальна регламентація підтверджує цю послідовність, оскільки визначення складу суду здійснюється відповідно до статті 31 КПК України, тоді як правила встановлення підсудності закріплені у статтях 32–33 [1], що свідчить про автономність цих процесуальних інститутів та їхню послідовну, а не одночасну реалізацію у кримінальному провадженні.

Основна мета інституту підсудності полягає у гарантуванні розгляду кримінальної справи судом, наділеним відповідною компетенцією, що забезпечує реалізацію конституційного права на справедливий суд. Цей процесуальний інститут виконує системоутворюючі функції для ефективного функціонування правової системи та втілення фундаментальних принципів правової держави. Передусім інститут підсудності покликаний забезпечити справедливе правосуддя через розгляд кожного кримінального провадження судом, що володіє належною юрисдикцією для його вирішення. Не менш важливою є функція реалізації принципів правової держави через захист конституційного права на судовий захист та основоположних свобод людини і громадянина. Крім того, інститут підсудності забезпечує структурну організацію судової системи через чітке розмежування компетенції між судами різних ланок та всередині одного рівня судової ієрархії, що запобігає дублюванню функцій та конфліктам юрисдикції. Ще однією функцією є забезпечення законності судових процедур через захист процесуальних прав учасників кримі-

нального провадження та запобігання процесуальним порушенням, що можуть негативно вплинути на справедливість судового розгляду.

Особливого значення набувають процесуальні гарантії права на розгляд кримінальної справи компетентним судом, що є необхідною передумовою справедливого правосуддя. До таких гарантій належать незалежність і неупередженість суду, коли судові органи діють автономно від інших гілок влади, а судді керуються виключно законом та своїм внутрішнім переконанням. Принцип публічності судових засідань забезпечує прозорість та підзвітність судочинства перед суспільством, хоча і допускає обґрунтовані законом винятки. Розгляд кримінальних проваджень у розумні строки запобігає невинуватому затягуванню процесу та забезпечує ефективність правосуддя. Принцип рівності гарантує всім учасникам провадження рівні можливості для реалізації своїх процесуальних прав та захисту законних інтересів. Право на правову допомогу включає можливість користуватися послугами адвоката або здійснювати самопредставництво у суді. Обґрунтованість судових рішень передбачає їх базування на нормах матеріального та процесуального права з урахуванням доказів, досліджених у судовому засіданні. Нарешті, право на оскарження судових рішень забезпечує можливість перегляду справи вищою судовою інстанцією.

Територіальна підсудність визначається місцем вчинення кримінального правопорушення, при цьому досудове розслідування та судовий розгляд здійснюються на території, до якої територіально належить місце вчинення злочину. У випадку вчинення кількох кримінальних правопорушень кримінальне провадження розглядає суд, під юрисдикцією якого було вчинено найтяжче з них, а якщо злочини є рівнозначними за ступенем тяжкості, компетентним визнається суд місця вчинення останнього правопорушення, при цьому коли місце вчинення злочину встановити неможливо, провадження розглядається судом за місцем закінчення досудового розслідування [8, с. 11]. Законодавець передбачає особливості територіальної підсудності для окремих категорій проваджень, зокрема кримінальні провадження, вчинені у місті Києві, розглядаються районними судами міста Києва, водночас кримінальне

провадження щодо судді не може розглядатися судом, у якому він працює або працював, тому справа передається найближчому суду іншої адміністративно-територіальної одиниці того самого рівня [8, с. 11].

Інстанційна підсудність, регламентована статтею 33 КПК України, визначається стадією судового розгляду кримінального провадження та встановлює ієрархічний розподіл компетенції між судами різних інстанцій. Розгляд кримінальних проваджень у першій інстанції здійснюють місцеві суди, зокрема районні, міські та міськрайонні суди, які є основною ланкою судової системи. Апеляційний перегляд судових рішень здійснюють апеляційні суди, включаючи Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, обласні суди, а також апеляційні суди міст Києва та Севастополя. Касаційне провадження є виключною компетенцією Верховного Суду як найвищої судової інстанції. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами здійснюється залежно від підстав перегляду відповідним судом, при цьому за нововиявленими обставинами справу переглядає суд, який ухвалив оскаржуване рішення, тоді як за виключними обставинами компетентний суд визначається характером підстав перегляду відповідно до частини 3 статті 459 КПК України [8, с. 11–12].

Підсудність за зв'язком кримінальних проваджень передбачає можливість об'єднання декількох проваджень для підвищення процесуальної ефективності та забезпечення всебічності дослідження обставин справи. Згідно з частиною 1 статті 217 КПК України, досудові розслідування можуть об'єднуватися у випадках, коли вони стосуються кількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення, або однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень, що дозволяє комплексно дослідити всі обставини та взаємозв'язки між діями. Відповідно до статті 334 КПК України, на стадії судового розгляду судові провадження можуть бути об'єднані в одне провадження або, навпаки, виділені в окреме провадження залежно від конкретних обставин справи та процесуальної доцільності. Об'єднання проваджень виправдане у ситуаціях, коли різні кримінальні провадження мають спільних учасників, зокрема

свідків, або стосуються пов'язаних між собою подій, що дозволяє спростити процедуру, уникнути повторення процесуальних дій та підвищити ефективність судового розгляду.

Стаття 434-1 КПК України встановлює процесуальний порядок передачі кримінальних справ на розгляд судами вищого рівня у випадках, коли виникає необхідність відступити від попередніх висновків щодо застосування норм права або вирішити виключні правові питання, що мають принципове значення для формування єдиної правозастосовної практики. Законодавець диференціює підстави для передачі кримінального провадження на дві основні категорії, які відрізняються за своєю правовою природою та процесуальними наслідками. Перша категорія стосується необхідності відступу від висновку щодо застосування норми права, викладеного у попередньому рішенні Верховного Суду, при цьому колегія суддів передає справу на розгляд палати у випадках, коли виникає потреба відступити від висновку, викладеного у рішенні, ухваленому тією самою колегією або палатою. Водночас суд має право передати кримінальне провадження на розгляд об'єднаної палати, коли виникає необхідність відступити від правової позиції, сформульованої колегією суддів іншої палати чи об'єднаною палатою, що забезпечує можливість перегляду усталених підходів до тлумачення правових норм. Найбільш складні випадки, що потребують відступу від висновку щодо застосування норми права, викладеного в рішенні Великої Палати Верховного Суду або колегії суддів іншого касаційного суду, передаються безпосередньо на розгляд Великої Палати Верховного Суду як найвищої судової інстанції [1].

Друга категорія підстав для передачі кримінальної справи пов'язана з виявленням виключної правової проблеми, коли така передача є необхідною для розвитку законодавства та формування єдиної правозастосовної практики, що відображає прецедентну функцію Верховного Суду у правовій системі України. Рішення про передачу кримінального провадження до вищої судової інстанції ухвалюється кваліфікованою більшістю голосів суддів, що розглядають справу, при цьому суд складає мотивовану ухвалу, яка повинна містити обґрунтування необхідності відступу

від попереднього висновку щодо застосування правових норм або аргументовано викладати сутність виключної правової проблеми. Стаття 434-2 КПК України деталізує процедурні аспекти передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду України, встановлюючи послідовність процесуальних дій та гарантії забезпечення прав учасників провадження. Суд може прийняти рішення про передачу справи як за власною ініціативою, так і на підставі клопотання учасника процесу, що забезпечує баланс між судовою ініціативою та диспозитивністю учасників провадження. Рішення про передачу ухвалюється більшістю голосів суддів у складі суду, що здійснює розгляд, причому питання передачі має бути вирішене до моменту винесення постанови судом касаційної інстанції, що унеможливорює використання механізму передачі після вичерпання можливостей касаційного перегляду.

Ухвала суду про передачу кримінального провадження повинна містити детальну мотивацію необхідності відступу від правової позиції або обґрунтування виникнення виключної правової проблеми, що дозволяє вищій судовій інстанції оцінити обґрунтованість такої передачі, при цьому суддя, який не погоджується з рішенням, має право висловити окрему думку у письмовій формі, що є проявом принципу незалежності судді та забезпечує прозорість судового рішення. У разі відсутності достатніх підстав для передачі справа повертається на розгляд відповідної колегії суддів, при цьому повторна передача на розгляд Великої Палати не допускається, що запобігає зловживанню процесуальними правами, а суддя-доповідач має право звернутися до Науково-консультативної ради Верховного Суду для отримання кваліфікованого висновку щодо застосування норми права, що сприяє науковому обґрунтуванню судового рішення [1].

У контексті міжнародного співробітництва у кримінальних справах передача провадження іншій державі призводить до втрати українськими органами досудового розслідування та судами права здійснювати процесуальні дії, за винятком надання міжнародної правової допомоги на запит іноземної держави [9, с. 149]. Визначення місця вчинення кримінального

правопорушення є критично важливим для правильної кваліфікації діяння та встановлення підсудності, проте законодавча невизначеність цього поняття в КПК України призводить до різних доктринальних інтерпретацій, при цьому широкий підхід трактує місце вчинення кримінального правопорушення як всю територію України, що спрощує процесуальні питання але не відповідає принципу визначеності, тоді як вузький підхід акцентує на конкретному географічному пункті вчинення діяння або настання наслідків, що ускладнює вибір між місцем діяння та місцем настання наслідків, наприклад, коли удари нанесені в одному місці, а смерть потерпілого настала у лікарні в іншому населеному пункті [10, с. 274]

**Висновки.** Проведене дослідження інституту підсудності у кримінальному процесі України дозволяє констатувати, що підсудність становить фундаментальний процесуальний інститут, який забезпечує реалізацію конституційного права особи на розгляд справи компетентним, незалежним і неупередженим судом через визначення суду, уповноваженого розглядати конкретне кримінальне прова-

дження, проте відсутність чіткого легального визначення поняття «підсудність» у Кримінальному процесуальному кодексі України породжує множинність доктринальних інтерпретацій та створює передумови для суперечностей у правозастосовній практиці. Функціональне призначення інституту підсудності полягає не лише у технічному розподілі справ між судами, але й у забезпеченні справедливого правосуддя, реалізації принципів правової держави, структурній організації судової системи та захисті процесуальних прав учасників кримінального провадження. Чинне законодавче регулювання різних видів підсудності, включаючи територіальну, інстанційну та підсудність за зв'язком проваджень, загалом відповідає потребам кримінального судочинства, проте потребує удосконалення у частині усунення прогалин та суперечностей, зокрема щодо вдосконалення механізму передачі кримінальних справ на розгляд судами вищого рівня для забезпечення правової визначеності, ефективності кримінального судочинства та реалізації конституційних гарантій справедливого суду в Україні

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_043#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text)
3. Маляренко В. Т. Конституційні засади кримінального судочинства. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 320 с.
4. Аленін Ю. П. Кримінально-процесуальне право України : підручник. Харків, 2009. 816 с.
5. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. М. Кримінальний процес України : підручник. 2-ге вид. Київ, 1999. 536 с.
6. Пожар В. Г. Інститут підсудності у кримінальному провадженні : сутність, призначення та недоліки правової регламентації. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., проф. Ю. П. Аленіна, м. Одеса, 21 квіт. 2017 р. Одеса, 2017. С. 245–248.
7. Оверчук С. В. Реформування інституту підсудності в новому Кримінальному процесуальному кодексі України. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні* : матеріали III Всеукр. науково-практ. конф., м. Київ, 26 квіт. 2012 р. Київ, 2012. С. 24–26.
8. Михайленко О. Р. Провадження кримінальних справ у суді : конспект лекцій. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1992. 116 с.
9. Маляренко В. Т., В. Г. Гончаренко. Кримінально-процесуальний кодекс України. 4-те вид. Київ : Юрискон-сульт, 2007. 896 с.
10. Л. Брич. Місце вчинення злочину і його значення у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів інших правопорушень. *Вісник Львівського університету*. 2011. № 52. С. 267–280.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025